श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम लेखनाथ-१३ कास्कीको

ऐतिहासिक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, इतिहास तथा संस्कृति विभाग, स्नातकोत्तर तह

द्वितीय वर्षको छैटौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तोता
कृष्णप्रसाद तिवारी
त्रि.वि.वि दर्ता नं. ०३६-०१००२०
रोल नं. ३३५७
इतिहास तथ संस्कृति विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०६६

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय इतिहास विषयको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रम अनुरुप श्री कृष्णप्रसाद तिवारीले "श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति आश्रमको ऐतिहासिक अध्ययन" शिर्षको शोध पत्र मेरो निर्देशन तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । शोधकर्ताले परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । उक्त शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६६/१०/

....

डा. चन्द्रबहादुर थापा

प्राध्यापक

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय इतिहास तथा संस्कृति विभाग, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा कास्की ।

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय इतिहास विषयको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रम अनुरुप श्री कृष्णप्रसाद तिवारीले "श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति आश्रमको ऐतिहासिक अध्ययन" शिर्षकमा तयार पारिएको शोध पत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख गुनाखर जैसी (भट्टराई)................

२. वाह्य परिक्षक ....

३. शोध निर्देशक तथा अनुसन्धान समिति
   संयोजक प्राध्यापक डा. चन्द्रबहादुर थापा ....

४. सदस्य अनुसन्धान समिति

मिति : २०६६/१० /

प्राक्कथन

नेपालको पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत गण्डकी अञ्चलको कास्की जिल्ला लेखनाथ नगरपालिका वडा नं. १३, लामेआहालमा पर्ने "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम" जिल्ला कै महत्वपूर्ण पवित्र धार्मिक स्थलहरूमध्ये एक हो । ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पहिचान गराउन सक्ने भएकोले यसै वास्तविकतालाई मध्यनजर राख्दै "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम" को स्थलगत अध्ययन एवं यसको संरक्षण सम्बर्द्धन स्वरुप गरिएको गुठी व्यवस्था र वर्तमान अवस्थाबारे प्रकाश पार्ने उद्देश्यले यो शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

नेपाल एक पवित्र धार्मिकस्थल तथा सांस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण देश हो । यस देशका बहुसंख्यक मानिसहरू हिन्दुधर्मद्धारा ओतप्रोत छन् । यसको ज्वलन्त नमुनाको रुपमा देशभरि छरिएर रहेका विभिन्न धार्मिक मठमन्दिर तथा गुठी व्यवस्थालाई लिन सकिन्छ । "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम"को अध्ययनले ऐतिहासिक, साँस्कृतिक र धार्मिक पक्षको अवगत गराउँछ भने धर्मले संस्कार, संस्कारले संस्कृति र संस्कृतिले सभ्यताको निर्माण गर्न सक्ने भएकोले नेपाली संस्कार र संस्कृतिको निमार्णमा यस्ता धार्मिक संस्थाहरूले प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपमा प्रभाव पारेकै छन् र पार्दै रहनेछन् । कुनै पनि सामाजिक सभ्यताको पहिचान त्यस समाजको संस्कृतिमा धार्मिक सभ्यता निर्भर रहन्छ । त्यसैले समाजको मेरुदण्डको रुपमा रहेको संस्कृति धार्मिक संस्कृतिमा निर्भर गर्दछ । त्यसैले समाजको मेरुदण्डको रुपमा रहेको संस्कृति र सभ्यताको जननी धार्मिक साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदा नै हुन भन्न सकिन्छ । यसर्थ "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम" को गुठी व्यवस्था, धर्म, संस्कृति तथा सभ्यता वीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको हुन्छ र यिनीहरू एक अर्काका परिपूरक हुन भन्ने तथ्यलाई नकार्न मिल्दैन ।

प्रस्तुत शोधमा यिनै संस्कार सुंस्कृति र सभ्यताका संवाहक एवं कास्की जिल्ला अन्तर्गत लेखनाथ नगरपालिका १३ मा अवस्थित "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम" को गुठी व्यवस्था, तथ्ययुक्त कथन तथा जनश्रुतिका आधारमा अध्ययन एवं विश्लेशण गरिएको छ । तसर्थ यस शोधकार्यले यस क्षेत्रमा थप अनुसन्धान तथा अध्ययन गर्ने जिज्ञाशु अन्वेषकहरूलाई थोरै मात्रामा भएपनि सहयोग मिल्ने आशा लिएको छु ।

सर्वप्रथम त मलाई प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्न अवसर प्रदान गर्ने त्रि.वि. पृथ्वीनारायण क्याम्पस, इतिहास तथा संस्कृति विभागका अध्यक्ष श्रद्धेय गुरु सह-प्राध्यापक गुनाखर जैसी (भट्टराई) ज्यूप्रति कृतज्ञता प्रदान गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा अत्यन्तै व्यस्तताका बावजुद मलाई थुप्रै नीति निर्देशन , सुझाव र प्रेरणा दिदै आलोकाचो लेख अभ्यासलाई परिष्कार र परिमार्जनोन्मुख गराउने श्रद्धेय गुरु प्राध्यापक डा. चन्द्रबहादुर थापा (शोध निर्देशक) प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै पृथ्वीनारायण क्याम्पस, इतिहास विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू प्रति आभारी छु ।

आर्थिक दुर्वलताका बावजुद पनि मेरो अध्ययनलाई सधैं अगाडि बढाउन प्रयासरत रहने पूजनीय मुमा श्रीकला तिवारीप्रति आभारी छु । यो शोधपत्र तयार पार्नका लागि आवश्यक सामाग्री जुटाएर सहयोग पऱ्याउनु हुने "श्री राधाकृष्ण मन्दिर, शान्ति आश्रम" का सचिव श्री राम चन्द्र सिग्देलप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई यथासम्भव शुद्धताका साथ मिहिनेत पूर्वक छिटो छरितो मुद्रण गरी सहयोग गर्ने कञ्चन कम्प्युटरलाई धन्यवाद नदिई रहन सकिन्न ।

अन्तमा यो शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनार्थ त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस इतिहास तथा संस्कृति विभाग, पोखरा बगर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति :२०६६।१०।

....

कृष्णप्रसाद तिवारी

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा ।

विषय सूची

		पेज नं.
परिच्छेद एक		१-४
१.	परिचय	१
२.	समस्याको कथन	२
३.	अध्ययनको उद्देश्य	२
४.	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
५.	शोधविधि	३
६.	अध्ययनको महत्व	३
७.	अध्ययनको सीमा	४
८.	अध्ययनको संगठन	४
परिच्छेद दुई		५-२९
२.	कास्की जिल्लाको भौगोलिक तथा ऐतिहासिक परिचय	५
२.१	हिमाली प्रदेश	६
२.२	लेकाली प्रदेश	७
२.३	पहाडी प्रदेश	७
२.४	उपत्यका बेसीटार प्रदेश	८
२.५	नदीनाला, ताल, झरना	९
२.६	हावापानी	९
२.७	कास्की जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	१०
२.८	राधााकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको सामाजिक, साँस्कृतिक, धार्मिक र ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	११
२.२	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको संक्षिप्त परिचय	१५
२.३	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको नामाकरण	२०
२.४	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको उत्पत्ति तथा उद्देश्य	२१
२.५	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको पूजा विधि	२४
२.६	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको सञ्चालन विधि प्रक्रिया	२८
२.७	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमप्रतिको जनविश्वास	२९
परिच्छेद तीन		३०-४७
३	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको गुठी र आर्थिक व्यवस्था	३१
३.१	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको संरक्षणका लागि चालिएका कदमहरू	३३
परिच्छेद चार		४८-५२
४.	श्री राधाकृष्ण मन्दिरको वातवरणीय प्रभाव	४८
४.१	श्री राधाकृष्ण मन्दिर शान्ति, आश्रमको धार्मिक प्रभाव	४९
४.२	निष्कर्ष तथा सुझावहरु	५०
४.३	सुझावहरु	५१
सन्दर्भ सामाग्रीहरू		